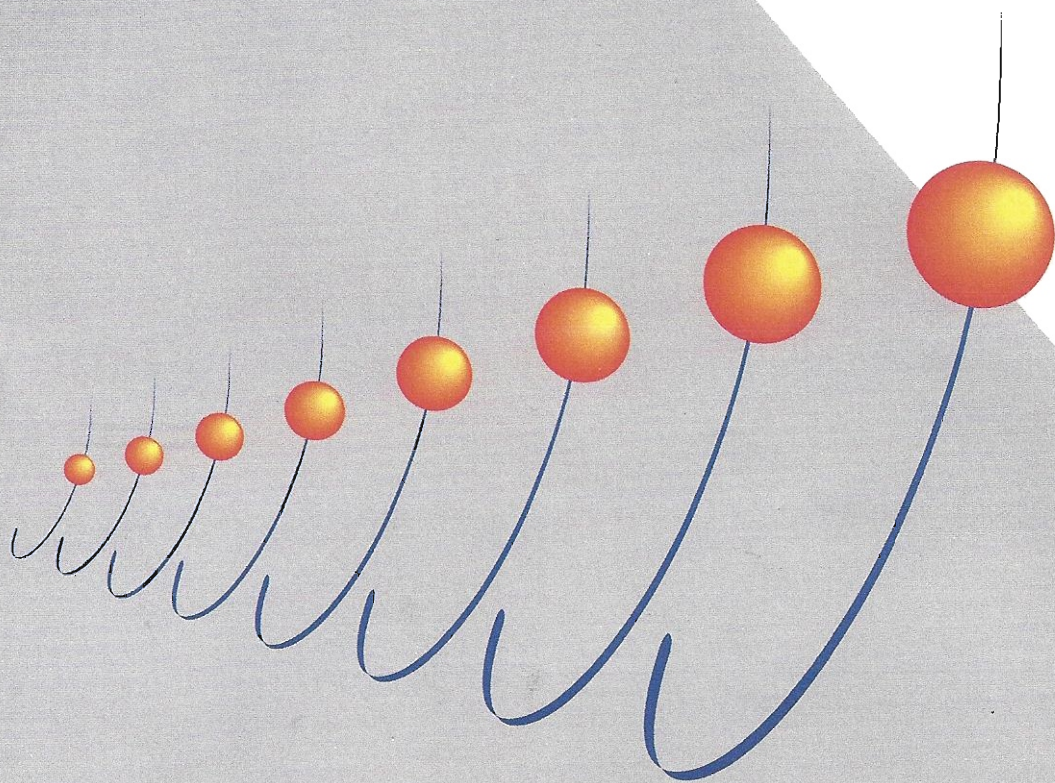

ΚΕΝΤΡΟ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

Οικονομία και Κράτος στο κατώφλι του 21ου αιώνα

ΕΛΛΑΔΑ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ
ΣΤΟ ΚΑΤΩΦΛΙ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ
ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΒΕΑ - E21 1995

Με την ευγενική χορηγία των:

CITROËN

ΙΟΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Πού βρίσκεται σήμερα η ελληνική οικονομία; Αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και πώς μπορούν να υλοποιηθούν από το ελληνικό πολιτικό σύστημα

Συζήτηση σε πάνελ με τους κ. κ. Τ. Θωμόπουλο, Υποδιοικητή της Τραπέζης Ελλάδος, Π. Κορλίρα, Πρόεδρο Δ.Σ. και Διευθύνοντα Σύμβουλο της Ιονικής Τραπέζης, Τ. Κολλίντζα, Καθηγητή στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών και Μ. Ξαφά, Αντιπρόεδρο του Τμήματος Οικονομικής Ανάλυσης της Salomon Brothers International Ltd. Το πάνελ συντονίζει ο δημοσιογράφος κ. Δ. Πετυχάκης.

Τ. Θωμόπουλος: Σκόπευα να μιλήσω για την ανταγωνιστικότητα, αλλά αν θέλετε να μιλήσω για το πώς και πού πηγαίνει η ελληνική οικονομία μπορώ να μιλήσω και γι' αυτό το θέμα.

Νομίζω ότι σήμερα διανύουμε ένα νέο κύκλο. Αυτός ο κύκλος έχει μια σταθερότητα και μια πειθαρχία. Τα προηγούμενα δεκαπέντε χρόνια βλέπαμε μεγάλες διακυμάνσεις στην οικονομική πολιτική και πολύ μεγάλες διακυμάνσεις στον βιομηχανικό τομέα. Υπήρξε μια αποβιομηχάνιση που είναι προφανής και από τα στοιχεία τα οποία θα έχουμε και για μία ακόμα τριετία: μειώνεται η βιομηχανική παραγωγή, μειώνονται οι θέσεις εργασίας στην βιομηχανία και δυστυχώς δεν έχουμε τα περιθώρια. Ελπίζω όμως ότι από το 96-97 θα αρχίσει να διαμορφώνεται μια νέα κατάσταση. Αυτή η νέα κατάσταση είναι πρώτα αυτή που βλέπουμε από το πρόγραμμα σύγκλισης. Το πρόγραμμα σύγκλισης δεν είναι τίποτε άλλο από μια πειθαρχία, την οποία θα πρέπει να έχουμε και η οποία θα επιβληθεί στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα ζούσαμε σε ένα κλίμα αβεβαιότητας. Το πρόγραμμα σύγκλισης μας δίνει ορισμένες κατευθύνσεις, μας επιβάλλει ορισμένη πειθαρχία σε όλους τους τομείς, αρχίζοντας πρώτα από το ελληνικό κράτος. Το ελληνικό κράτος δεν ήταν πειθαρχημένο και βλέπουμε σήμερα ότι έχει θέσει ορισμένους στόχους στον δημοσιονομικό τομέα -οι οποίοι είναι και οι σοβαρότεροι- και το 1994 πραγματοποιήθηκαν. Για το 1995 είμαστε κοντά και οι στόχοι θα πραγματοποιηθούν. Βλέπουμε και ελπίζουμε ότι το 1996 και το 1997 επίσης θα πραγματοποιηθούν.

Τι γίνεται όμως με την εισοδηματική πολιτική; Πλησιάζουμε σήμερα να έχουμε μια αύξηση του μέσου κόστους εργασίας της τάξεως του 10%. Αυτό οφείλεται ακριβώς στην έλλειψη πειθαρχίας, την οποία δεν κατορθώσαμε να επιβάλουμε ακόμα και στην εισοδηματική

Ο αποπληθωρισμός είναι θέμα ανάπτυξης

Έχουμε επίσης στόχους όσον αφορά τον πληθωρισμό. Θα ήθελα εδώ να πω ότι ο πληθωρισμός θα ήταν ένα κύριο θέμα της ομιλίας μου, διότι ως Τράπεζα της Ελλάδος και ως οικονομική και νομισματική πολιτική, πρωτίστως στοχεύουμε στην εξάλειψη των πληθωριστικών πιέσεων. Όλο το πρόγραμμα της συναλλαγματικής πολιτικής που έχουμε είναι ένα πρόγραμμα το οποίο στοχεύει στον αποπληθωρισμό. Αυτό για μας έχει μεγάλη σημασία. Διαβάζουμε στις εφημερίδες για λιτότητα. Δεν είναι θέμα λιτότητας ο αποπληθωρι-

σμός, είναι θέμα ανάπτυξης και αυτό πρέπει να το καταλάβουν όλοι. Υπήρχε ένα νομισματικό πρόγραμμα, μια συναλλαγματική πολιτική η οποία θα έλεγα ότι είναι αυστηρή, δεν είναι όμως σκληρή. Παρ' όλη την αυστηρότητα, το επίπεδο ανταγωνιστικότητας όπως μετριέται δεν έχει μειωθεί στην Ελλάδα τα τελευταία δύο χρόνια σε σύγκριση με τον μέσο όρο των προηγούμενων 14 ετών. Στο τέλος του 1994 η ανταγωνιστικότητα, όπως μετριέται από το κόστος παραγωγής ανά εργαζόμενο, σε σχετικά επίπεδα είναι το

ίδιο με τον μέσο όρο των προηγούμενων 15 ετών. Άρα δεν υπάρχει μείωση της ανταγωνιστικότητας. Αλλά δεν υπάρχει και βελτίωση. Πρέπει να ομολογούμε και την αλήθεια.

Τι πετύχαμε όμως; Πετύχαμε να δώσουμε αυτό το οποίο ονομάζεται άγκυρα και ο προηγούμενος ομιλητής αναφέρθηκε λίγο στην άγκυρα του Deutch mark. Βεβαίως δεν θα συγκρίνω τη δραχμή με το Deutch mark, είμαστε ακόμα πολύ μακριά, αλλά πετύχαμε να δώσουμε μια κατεύθυνση, να ξέρει ο επιχειρηματικός κόσμος, να ξέρουν οι εξαγωγείς ποιά θα

είναι η συναλλαγματική και νομισματική πολιτική. Γνωρίζοντας αυτό, αφαιρούμε βαθμιαία τα ασφάλιστρα στα επιτόκια. Όταν η αγορά δεν γνωρίζει πού θα πάει ο πληθωρισμός, πού θα πάει το συνάλλαγμα, αυτομάτως ανεβαίνουν τα επιτόκια. Σήμερα πετύχαμε να πέσουν τα επιτόκια χορηγι-σεων εντός δύο ετών και το 1/3 περίπου ακόμα ο επιχειρη-

μαϊκός κόσμος δεν το έχει συλλάβει. Διότι θα αρχίσει να το συλλαμβάνει όταν θα έρθει το τέλος του χρόνου και θα αρχίσουν οι πληρωμές. Τα πραγματικά επιτόκια ήταν γύρω στο 30% προ διετίας και σήμερα είναι στο 20% και κάτω. Ένας μέσος δανειζόμενος μικρός επιχειρηματίας στην Ελλάδα -και αυτό μπορείτε να το πολλαπλασιάσετε για έναν μεγαλύτερο επιχειρηματία- πλήρως πέρυσι 300 εκατομμύρια δραχμές για ένα δάνειο της τάξεως του 1 δις δρχ. Σήμερα, για το ίδιο δάνειο θα πληρώσει 200 εκατομμύρια.

Η ανταγωνιστική οικονομία απαιτεί διαρθρωτικές αλλαγές

Πολλές φορές λεμε ότι η ελληνική οικονομία δεν είναι ανταγωνιστική. Βεβαίως δεν είναι ανταγωνιστική, γιατί δεν έχουμε πολύ καλές επιδόσεις του βιομηχανικού τομέα στις εξαγωγές μας. Ένα από τα μεγάλα μειονεκτήματα που είχαμε ήταν το πολύ υψηλό κόστος του κεφαλαίου. Δεν είχαμε μειονεκτήματα εις το εργασιακό κόστος. Ο μέσος ελληνικός μισθός είναι σχεδόν 45% αυτού της ΕΕ και του ΟΟΣΑ και όταν μιλούν πολλοί για αλλαγή της ισοτιμίας -τι σκοπεύει μια αλλαγή ισοτιμίας;- να πέσει περαιτέρω ο μέσος μισθός. Και νομίζω ότι αν με 46%, δηλαδή 54% πιά κάτω από το μέσο του ΟΟΣΑ και της ΕΕ, δεν πετύχαμε να είμαστε ανταγωνιστικοί, εάν πέσει 2 μονάδες περισσότερο, δεν θα γίνουμε ανταγωνιστικοί. Η ανταγωνιστική οικονομία απαιτεί διαρθρωτικές αλλαγές, απαιτεί πειθαρχία, απαιτεί εξυγίανση.

Στον δημόσιο τομέα η εξυγίανση έχει αρχίσει. Στη συναλλαγματική πολιτική η εξυγίανση έχει επίσης αρχίσει και βάζουμε πειθαρχία. Βεβαίως όταν θέτουμε ορισμένους στόχους και εκτελούμε μια νομισματική πολιτική, πρέπει να υπάρχει και ανταπόκριση. Η νομισματική και συναλλαγματική πολιτική δεν βρίσκεται στο κενό, δεν μπορεί από μόνη της να επιβάλει πειθαρχία. Πρέπει να υπάρχει ανταπόκριση. Διαιτητώνω όμως με λύπη ότι δεν υπάρχει ανταπόκριση από τους ίδιους ανθρώπους που βλέπω σήμερα εδώ μπροστά μου. Το κράτος δίνει ένα σήμα για αυξήσεις μισθών 3% + 3% για το 1995. Η συναλλαγματική πολιτική μας δίνει μια 3% μέση διολίσθηση κατά τη διάρκεια του έτους και την τηρούμε πολύ πιστά. Σήμερα, έχουν περάσει 9 μήνες και είμαστε στο 2,1 με 2,2. Στο τέλος του έτους θα είμαστε στο 3% διολίσθηση έναντι του ECU και σχεδόν το ίδιο θα είναι η πραγματική διολίσθηση.

Έλλειψη πειθαρχίας

Το γενικό πλαίσιο λοιπόν υπάρχει. Τι γίνεται όμως με την εισοδηματική πολιτική; Πλησιάζουμε σήμερα να έχουμε μια αύξηση του μέσου κόστους εργασίας της τάξεως του 10%. Αυτό οφείλεται ακριβώς εις την έλλειψη πειθαρχίας, την οποία δεν κατορθώσαμε να επιβάλλουμε ακόμα και εις την εισοδηματική πολιτική. Διότι νομίζω ότι είναι πολύ μεγάλης σημασίας στον ανταγωνισμό να υπάρχει μια εισοδηματική πολιτική η οποία να κινείται μέσα στα πλαίσια. Σήμερα διαβάζουμε και πολλοί λένε ότι πέφτει η ανταγωνιστικότητα. Η ανταγωνιστικότητα έπεσε διότι ακριβώς αυξήθηκαν οι μισθοί

πάνω από αυτό που προβλέπεται. Και βεβαίως υπάρχει μια εργασιακή ειρήνη αλλά νομίζω ότι θα μπορούσε να επιτευχθεί και με μια χαμηλότερη αύξηση των μισθών. Έχω υπολογίσει ότι εάν σήμερα οι μισθοί είχαν πέσει και 1 ή 1,5 μονάδα χαμηλότερα, η πραγματική μείωση των μισθών δεν θα ήταν κάτω από 0,2-0,3 μονάδες επί τοις εκατό. Δηλαδή το βιοτικό επίπεδο του μέσου εργαζομένου θα μειωνόταν κατά 0,2%. Αυτό όμως είναι ανεπαίσθητο.

Καταρχήν θα είχαμε περισσότερες εξαγωγές, θα μειώνονταν τα επιτόκια κατά 1,5 ακόμα μονάδα και σήμερα θα μπορούσατε να δανειστείτε όχι με 18, 19, 20% αλλά με 15, 16, 17%. Αυτό είναι πολύ σημαντικό. Σύμφωνα με το ΙΟΒΕ, οι επενδύσεις θα αυξηθούν κατά 32% σε ονομαστικές τιμές. Ολοι γνωρίζουμε ότι υπάρχει πληθωρισμός, ότι πολλά δεν πραγματοποιούνται, αλλά μπορούμε να υπολογίσουμε ότι οι πραγματικές επενδύσεις αυξάνονται με ρυθμό 10%, πρόκειται δηλαδή για μια αύξηση από τις μεγαλύτερες που έχουμε δει τα τελευταία 20 έτη. Και αυτή η αύξηση οφείλεται στην πτώση των επιτοκίων. Θα είχαμε δηλαδή, με μια μεγαλύτερη πτώση των επιτοκίων, μεγαλύτερη αύξηση του όγκου επενδύσεων. Θα είχαμε μια αύξηση του εθνικού εισοδήματος σχεδόν 0,5% ανώτερη από ό,τι προβλέπεται, θα είχαμε δηλαδή σχεδόν μια αύξηση 2,5%

με μια μικρότερη κατά 1,5 μονάδα αύξηση των ονομαστικών μισθών, και ανεπαίσθητη μείωση των πραγματικών μισθών και αυτό το οποίο θα έχανε ο μέσος εργαζόμενος - το 0,2% - θα το κέρδιζε η οικογένεια, διότι θα υπήρχε αύξηση της εργασίας κατά 0,5%.

Στόχος ο μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός

Με άλλα λόγια θα υπήρχε αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος, η οποία θα ήταν ανώτερη από τη μείωση του μισθού του κάθε εργαζομένου. Και εκεί νομίζω ότι έχει μεγάλη σημασία εις το πλαίσιο στο οποίο διαμορφώνεται και θα διαμορφωθεί στο 1995-1996, η συναλλαγματική πολιτική να παραμείνει αυστηρή. Εμείς θα σηματοδοτήσουμε ποιά είναι τα πλαίσια μέσα στα οποία πρέπει να κινηθεί η οικονομία. Αυτό βεβαίως θα γίνει αφού βγει ο προϋπολογισμός, ο οποίος σύμφωνα με το πρόγραμμα σύγκλισης, θα είναι κι αυτός αυστηρός. Εμείς θα συμμορφωθούμε με το πρόγραμμα σύγκλισης. Και κάθε παρέκκλιση στην εισοδηματική πολιτική θα φανεί με λιγότερα κέρδη και χαμηλότερους μισθούς. Αυτό το οποίο θα πρέπει να στοχεύουμε πλέον είναι ένας μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός. Και ο μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός πρέπει να γίνει εις όλα τα επίπεδα. Σήμερα η νομισματική, η εισοδηματική πολιτική σας δίνει αυτή την άγκυρα. Την άγκυρα ότι το συνάλλαγμα, η συναλλαγματική ισοτιμία θα είναι συγκρατημένη, δεν θα υπάρχει μεγάλη διολίσθηση, θα σας δώσει την άγκυρα ότι τα επιτόκια δεν θα ανεβούν στους πραγματικούς όρους, θα συνεχίσουν να πέφτουν και στους ονομαστικούς όρους περισσότερο κατά το μέτρο που πέφτει ο πληθωρισμός. Μπορείτε ως επιχειρηματίες να κάνετε ένα πρόγραμμα μεσοπρόθεσμο. Κάντε το.

Εμείς θα συμμορφωθούμε με το πρόγραμμα σύγκλισης. Και κάθε παρέκκλιση στην εισοδηματική πολιτική θα φανεί με λιγότερα κέρδη και χαμηλότερους μισθούς.

Σημασία έχει ο πραγματικός μισθός

Πρέπει και οι συνδικαλιστές οι ίδιοι να καταλάβουν ότι αυτό το οποίο έχει σημασία δεν είναι ο ονομαστικός αλλά ο πραγματικός μισθός, και βεβαίως είναι πολύ δύσκολο να πείσεις έναν συνδικαλιστή ότι "κοίταξε, μην δεχθείς ή αν δεχθείς 8%, θα έχεις πληθωρισμό 7%, άρα πραγματικό 1%, αν δεχθείς 6% θα έχεις 5%, άρα 1% πραγματική αύξηση". Τα τελευταία χρόνια έχουμε δει να πέφτουν στην Λατινική Αμερική οι πληθωρισμοί από 2000% με ταχύτατους ρυθμούς προς το 5%, 6%, 10% και αυτό δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα μιας συναλλαγματικής πολιτικής, νομισματικής πολιτικής, δημοσιονομικής εξυγίανσης η οποία συνεχίζεται και θα συνεχιστεί, αλλά ήταν ένα αποτέλεσμα και μια ανταπόκριση του ιδιωτικού τομέα. Ως νομισματικές αρχές νομίζω ότι έχουμε θέσει τα πλαίσια αυτά και αυτό το οποίο επιθυμούμε είναι η ανταπόκριση του ιδιωτικού τομέα.

Βεβαίως θα μπορούσα να μιλήσω και για άλλα θέματα, για το ρόλο του τραπεζικού συστήματος, αλλά έχουμε τον κ. Κορλίρα και την κα Ξαφά οι οποίοι θα σας μιλήσουν για την Ελλάδα στο διεθνές περιβάλλον, γι' αυτό και εγώ συγκεντρώθηκα σε ένα θέμα το οποίο θεωρώ ότι είναι βασικό. Και είναι βασικό διότι μιλάω με επιχειρηματίες οι οποίοι θέλουν και εργασιακά προμήα αλλά θέλουν και οι βιομηχανίες τους, οι επιχειρήσεις τους, να έχουν κέρδη τα οποία να επανεπενδύονται προκειμένου να υπάρξει μια μονιμότερη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Συντονιστής: Ευχαριστούμε πολύ τον Υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, τον κ. Θωμόπουλο για την τόσο περιεκτική, σύντομη και ακριβή ακτινογραφία που μας έδωσε του θέματος της ανταγωνιστικότητας, διότι πολλά έχουν λεχθεί γι' αυτό το θέμα τα τελευταία δύο χρόνια από όλες τις πολιτικές πλευρές. Ο κ. Θωμόπουλος έκανε και μια έκκληση την οποία δεν έχουμε συνηθίσει να ακούμε από κεντρικούς τραπεζίτες. Την έκκληση δε αυτή την τεκμηρίωσε με τον πιο άψογο τρόπο σε απόλυτα κατανοητή γλώσσα. Νομίζω λοιπόν ότι απλά ελληνικά και πολύ προχωρημένα οικονομικά ήταν η συνεισφορά του Υποδιοικητή στη σημερινή μας κουβένια.

Ο καθηγητής κ. Κορλίρας, Πρόεδρος της Ιονικής Τράπεζας, που με την ιδιότητά του ως κεντρικού τραπεζίτη έχει διατελέσει Υποδιοικητής, και ως εμπορικός τραπεζίτης έχει διοικήσει την Ιονική Τράπεζα για πάρα πολλά χρόνια και ως και' εξοχική ακαδημαϊκός, πανεπιστημιακός -ιδιότητα την οποία όπως ξέρω πάντοτε έχει ακονισμένη, οργανώνοντας συνέ-

δρια σαν και αυτό, γράφοντας, κάνοντας έρευνα- με αυτή την τριπλή του ιδιότητα λοιπόν, είμαι σίγουρος ότι θα μας οδηγήσει σε ακόμα πιο βαθιά νερά με ακόμα πιο δυνατούς ανέμους αλλά με ακόμα πιο δεξιοτεχνή αντιμετώπιση του σκάφους ολόκληρου. Ο λόγος λοιπόν στον καθηγητή κ. Κορλίρα.

Π. Κορλίρας: Κυρίες και κύριοι, να συγχαρώ και' αρχήν τους διοργανωτές του Συνεδρίου, το οποίο εύχομαι και ελπίζω μέχρι το τέλος να έχει όσο ενδιαφέρον είχε μέχρι τώρα. Βεβαίως δεν πρόκειται να μιλήσω για τραπεζικά, κάτι ελέχθη προηγουμένως, τηρώ κατά γράμμα τον τίτλο του Συνεδρίου

που είναι Οικονομία και Κράτος στο κατώφλι του 21ου Αιώνα και θα μιλήσω ακριβώς για την οικονομία και το κράτος, δηλαδή θα μιλήσω για πολιτική οικονομία. Είμαι στην διάθεσή σας αν υπάρχουν ερωτήσεις για θέματα τραπεζών και επιτοκίων, είναι αυτονόητο ότι μπορώ να μιλήσω και γι' αυτά αλλά δεν θα το κάνω. Πριν αρχίσω την ομιλία μου, βάσει κάποιων σημειώσεων που έχω ετοιμάσει, η πρωταρχική μου σκέψη, ακούγοντας βέβαια και όλες τις παρατηρήσεις για την Ελλάδα και τους Έλληνες, είναι η εξής:

Το ότι στην Ελλάδα έχουμε το μικρότερο ποσοστό αυτοκτονιών από όλες τις χώρες στην Ευρώπη, ίσως δεν είναι χωρίς καμία σημασία

Πρώτον, μια επιφανειακή επισήμανση αλλά ενδεχομένως όχι χωρίς σημασία. Το ότι στην Ελλάδα έχουμε το μικρότερο ποσοστό αυτοκτονιών από όλες τις χώρες στην Ευρώπη, ίσως δεν είναι χωρίς καμία σημασία. Δεν ξέρω αν αυτό λέγεται ευτυχία ή ανασθησία, πάντως κάτι λέει.

Το δεύτερο είναι ότι αντίθετα με άλλους εταίρους μας στην κοινοπραξία που λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση, έχουμε μια τόσο μακρά ιστορία και η επιβίωση του ελληνικού έθνους από μόνη της έρχεται να επιβεβαιώσει κάποια χαρακτηριστικά, τα οποία θα πρέπει να μας δώσουν μια πολύ μακροχρόνια προοπτική. Και να μην χρειαζόμαστε κάποια συμβατικά χρονολογικά ορόσημα, όπως είναι το έτος 2000. Υπενθυμίζονα απλά ότι και το έτος 1000 στην Ευρώπη υπήρχαν φαινόμενα άκρας δεισιδαιμονίας και λειτουργικών παραστάσεων, ελπίζω να μην τα έχουμε αυτά το 2000, αλλά να περιοριστούμε απλά στο πώς θα πεισθούν οι Γερμανοί να έχουμε το ίδιο νόμισμα.

Με βάση λοιπόν αυτήν την μακρά ιστορία, η Ελλάδα δεν χρειάζεται ορόσημα. Απλώς η τωρινή συγκυρία μας αναγκάζει -και ευτυχώς θα έλεγα- να σκεφθούμε ορισμένα πράγματα που αφορούν την ευθύνη κυρίως της τωρινής γενιάς έναντι των μελλοντικών γενεών, και αυτή την έννοια θα έχει και η σύντομη εισήγηση που θα κάνω, όσον αφορά την οικονομία και το κράτος, και η οποία αναφέρεται στην αναγκαιότη-

τα μιας μακροπρόθεσμης θεώρησης για την θέση της Ελλάδος και της ελληνικής οικονομίας γενικότερα.

Διάκριση μεταξύ στόχων και μακροπρόθεσμων επιδιώξεων

Κάνοντας λοιπόν μια μακροπρόθεσμη θεώρηση, θα ήθελα να ξεκινήσω λέγοντας ότι όσον αφορά την οικονομική πολιτική και γενικότερα την πολιτική η οποία ασκείται στη χώρα μας, θα πρέπει να γίνει μια διάκριση μεταξύ στόχων και μακροπρόθεσμων επιδιώξεων. Θα αναφερθώ στο τι είναι το ένα και τι το άλλο στην πορεία της εισηγήσεώς μου. Αλλά πιστεύω ότι η επίτευξη των ενδιαμέσων στόχων συναρτάται από τις μακροπρόθεσμες επιδιώξεις, δεν είναι ανεξάρτητο το ένα από το άλλο. Και οι ενδιάμεσοι στόχοι έχουν κατά κανόνα μια τεχνοκρατική χροιά, ενώ βέβαια το πρόβλημα των μακροπρόθεσμων επιδιώξεων είναι πολιτικό.

Τώρα το πώς θα γίνει αυτή η συνάρτηση των ενδιαμέσων τεχνοκρατικών στόχων, παραδείγματος χάριν το σταθεροποιητικό πρόγραμμα είναι ένας ενδιάμεσος στόχος, με τις μακροχρόνιες επιδιώξεις, δηλαδή πώς συντίθεται το πρόβλημα πολιτικής οικονομίας, το οποίο θέλω να παρουσιάσω, εξαρτάται από τρεις προϋποθέσεις. Ή μάλλον η απάντηση στο ερώτημα πώς γίνεται αυτό, έχει κατά τη γνώμη μου τρεις προϋποθέσεις:

Για τις μελλοντικές γενιές

Πρώτον, πρέπει να κατανοηθούν οι τάσεις και οι προοπτικές που διέπουν την διεθνή τάξη πραγμάτων. Και μάλιστα υπό το πρίσμα του πολιτικοοικονομικού χώρου στον οποίο ανήκουμε, δηλαδή στην Ευρώπη. Δεύτερον, προϋποθέτει ότι θα εντοπισθούν οι δημιουργικές δυνάμεις και τα παραγωγικά στοιχεία που θα μπορούσαν να απελευθερωθούν και να δραστηριοποιηθούν ώστε να επιτευχθεί η αξιοπρεπής ένταξη της χώρας μας σε αυτόν τον χώρο που ανήκει. Και τρίτον είναι βέβαια το να παρθούν οι αποφάσεις και τα μέτρα εκείνα που θα επιτρέψουν στις δυνάμεις που προανέφερα να παίξουν τον εθνικό τους ρόλο και εδώ είναι το πολιτικό πρόβλημα.

Ο τρόπος με τον οποίο μπορεί κανείς να περιγράψει μαθηματικά, θα λέγαμε, τη συνάρτηση ή να πω την εξάρτηση μεταξύ των ενδιαμέσων στόχων και των μακροπρόθεσμων επιδιώξεων, επηρεάζεται από δύο πράγματα: από το παρελθόν και από το μέλλον. Δηλαδή επηρεάζεται από την ιστορία του πολιτικοοικονομικού μας συστήματος και επίσης επηρεάζεται και από τη βαρύτητα που έχει στις τωρινές αποφάσεις η φροντίδα μας για τις μελλοντικές γενιές.

Κοιτάζοντας πίσω

Θα μπορούσαμε, παραδείγματος χάριν, να φανταστούμε μια εγωϊστική τωρινή γενιά -θα την ονόμαζα εγώ στα αγγλικά backward looking- που κοιτάζει πίσω, οπισθοδρομική ίσως, η οποία επηρεάζεται μόνο από την ιστορία και το παρελθόν της, θέλει να το συντηρήσει ακόμα και εις βάρος των μελλοντικών γενιών. Να συντηρήσει τί; Τα κεκτημένα τα καθιερω-

Θα μπορούσαμε, παραδείγματος χάριν, να φανταστούμε μια εγωϊστική τωρινή γενιά -θα την ονόμαζα εγώ στα αγγλικά backward looking- που κοιτάζει πίσω, οπισθοδρομική ίσως, η οποία επηρεάζεται μόνο από την ιστορία και το παρελθόν της, θέλει να το συντηρήσει ακόμα και εις βάρος των μελλοντικών γενιών.

μένα. Σε αυτή την περίπτωση όμως οι ενδιάμεσοι στόχοι, όπως ένα σταθεροποιητικό πρόγραμμα, κάνουν την προοπτική τους, δεν λένε τίποτε. Αντιμετωπίζονται σαν ευκαιριακή επιδίωξη, ενίοτε και ως αναγκαίο κακό. Είναι αυτό που λέμε καμιά φορά ότι και αν δεν ήταν το Μάαστριχτ, έπρεπε να το είχαμε εφεύρει ή, όπως συχνά λέμε, πρέπει να κάνω δίαιτα όχι μόνο για λόγους αισθητικούς αλλά και για λόγους υγείας.

Κάθε διαρθρωτική αλλαγή υποτάσσεται σε ένα άμεσο και συχνά φανταστικό ή δημιουργούμενο πολιτικό κόστος, όπως προαναφέρθηκε. Η πορεία της χώρας και της οικονομίας γίνεται εν πολλοίς τυχαία, οπότε όχι μόνον η οικονομική ευημερία αλλά και οι βασικοί θεσμοί, όπως είναι η δημοκρατία, μπορούν να τεθούν σε κίνδυνο ή αμφισβήτηση από τις αλληλοσυγκρουόμενες επιδιώξεις διαφόρων κατεστημένων σε συνδυασμό με τις εκάστοτε γεωπολιτικές συνθήκες. Αυτή λοιπόν είναι η οπισθοδρομική, η backward looking κοινωνία.

Η προοδευτική κοινωνία προϋποθέτει ωριμότητα και εμπνευσμένες ηγεσίες

Ποιά είναι η άλλη τώρα, η forward looking, η προοδευτική κοινωνία θα μπορούσαμε να πούμε. Αυτή η οποία φροντίζει και για τις μελλοντικές γενιές -όχι μόνον για τις μελλοντικές γενιές, γιατί δεν υπάρχει τέτοια κοινωνία παρά μόνο στα χαρτιά- αλλά και για τις μελλοντικές γενιές. Η οποία προσπαθεί να συνδέσει την ικανοποίηση των τριών προϋποθέσεων που προανέφερα, την κατανόηση, τον εντοπισμό και τη λήψη των αποφάσεων. Βέβαια

αυτή η σύνθεση είναι δύσκολη. Απαιτεί μεγάλη ωριμότητα και κατά τη γνώμη μου και εμπνευσμένες ηγεσίες, ώστε αφενός μεν να μπορεί να υπερβεί τις αντιστάσεις των οπισθοδρομικών στοιχείων που είναι υπαρκτές και αφετέρου να διατηρήσει τον φιλελεύθερο δημοκρατικό χαρακτήρα του συστήματός μας και να μην διολισθήσει προς κάθε λογής αυταρχισμούς. Πιστεύω ότι και τα δύο αυτά έχουν μεγάλη σημασία, ειδικά για την Ελλάδα, γιατί δεν είχαμε την ευτυχία να έχουμε μισό αιώνα αδιάτακτης δημοκρατικής ζωής όπως άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Και επίσης έχουν σημασία γιατί το πολιτικό πρόβλημα ώρες - ώρες εμφανίζεται να είναι λίγο οξύτερο.

Τώρα ποιές είναι αυτές οι τάσεις και οι διεθνείς προοπτικές; Νομίζω ότι μπορούν να συνοψισθούν σε δύο λέξεις: παγκοσμιοποίηση και ανταγωνιστικότητα. Μετά από ό,τι έχει συμβεί σε αυτό τον επεισοδιακό 20ο αιώνα, πόλεμοι, δικτατορίες, οικονομικές κρίσεις, αλλαγές καθεστώτων, απίθανα πράγματα συνέβησαν στον 20ο αιώνα. Ήταν ένας από τους πιο επεισοδιακούς στην παγκόσμια ιστορία.

Η παγκοσμιοποίηση καθιερώνει την ανταγωνιστικότητα ως προϋπόθεση επιβίωσης

Νομίζω ότι καθ' οδόν προς τον 21ο αιώνα, χωρίς να έχουν λυθεί όλα τα προβλήματα, όλες οι αντιθέσεις, η ανθρωπότητα

οδεύει προς ένα διαφορετικό τρόπο συμβίωσης μεταξύ των λαών, ένα τρόπο που οι αντιθέσεις δεν λύνονται με τα τάνκς ή δεν θα λύνονται με τα τάνκς ή θα λύνονται λιγότερο με τα τάνκς και περισσότερο με άλλους τρόπους, πιο ειρηνικούς. Έναν τρόπο συμβίωσης ο οποίος γίνεται αναγκαστικός και από την ίδια την τεχνολογία, αν σκεφθούμε ότι δεν υπάρχουν φραγμοί στις τηλεπικοινωνίες, στις μεταφορές, στην κίνηση συντελεστών παραγωγής. Είναι αδύνατο να κρατηθεί ένα σύστημα κλειστό.

Οι κάθε είδους προστατευτισμοί, οικονομικοί ή άλλοι, είναι ανεδαφικοί ή έχουν ένα τεράστιο κόστος οικονομικό και κοινωνικό - αυτή η επανόσταση στις τηλεπικοινωνίες έχει οδηγήσει στη κινητικότητα και των συντελεστών παραγωγής. Καταρχήν του χρηματικού κεφαλαίου, γιατί όλοι αργότερα, σε πιο περιορισμένη κλίμακα, και της εργασίας; Αυτή λοιπόν η εξέλιξη, αυτή η παγκοσμιοποίηση καθιερώνει την ανταγωνιστικότητα ως προϋπόθεση επιβίωσης, επ' αυτού νομίζω ότι όντως συμφωνούν όλοι οι οικονομολόγοι.

Επομένως αν σκεφθεί μια χώρα ποιά είναι η θέση της, ο ρόλος της στον διεθνή καιαμερισμό των έργων, πιστεύω ότι έχουμε μια ριζική ανατροπή των καθιερωμένων αντιλήψεων και αντί να μιλάμε για συγκριτικά πλεονεκτήματα θα πρέπει να μιλάμε πλέον μόνο για εν δυνάμει συγκριτικά πλεονεκτήματα. Ακριβώς αυτά τα εν δυνάμει συγκριτικά πλεονεκτήματα σε τομείς, κλάδους, προϊόντα και τρόπο πρέπει να εντοπίσει και να ενισχύσει φυσικά και η δική μας χώρα.

Πώς θα φροντίσουμε για τις επόμενες γενιές;

Αυτά είναι γενικά, ισχύουν κατά μείζονα λόγο για την Ελλάδα. Θα ήθελα να κλείσω εντοπίζοντας μερικά συγκεκριμένα δέοντα για τη χώρα μας, κάποια που κατά τη γνώμη μου έχουν μια προτεραιότητα για να ετοιμασούμε μακροπρόθεσμα. Δεδομένο το πρόγραμμα σταθεροποίησης, αν θέλετε δεδομένο το όποιο Μάαστριχτ, θα γίνει έτσι κι αλλιώς, με λίγο προς τα δω, λίγο προς τα κει, θα γίνει. Το λίγο προς τα δω και λίγο προς τα κει είναι και χρονικό και ιδεολογικό, αλλά θα γίνει.

Ποιά είναι όμως η ουσία για να δούμε τί πρέπει να κάνουμε για να φροντίσουμε και για τις επόμενες γενιές; Δηλαδή να δούμε την Ελλάδα λιγάκι σε χρονικό βάθος. Εχω σημειώσει μια σειρά, που δεν είναι αξιολογική σειρά, απλώς είναι η σειρά που είναι γραμμένα, αλλά ίσως έχει και αξιολογική προτεραιότητα. Η βελτίωση του μέσου μορφωτικού επιπέδου του ελληνικού λαού, όχι μόνο για να έχουμε υψηλή παραγωγικότητα αλλά για να έχουμε και καλύτερους πολίτες. Πρέπει να έχουμε και καλύτερους πολίτες.

Το δεύτερο είναι η βελτίωση της δημόσιας διοίκησης, η οποία βεβαίως πρέπει να γίνει και πιο αποτελεσματική, να βελτιωθεί η συμπεριφορά της, να υπάρχει λιγότερη διαφθορά. Δεν έχει σημασία αν θέλουμε ορισμένοι περισσότεροι ή λιγότερο κράτος, το κράτος θα υπάρχει, η δημόσια διοίκηση θα υπάρχει και πρέπει να είναι καλή και θα γίνει καλύτερη.

Το τρίτο είναι το νοικοκύρεμα της δημόσιας οικονομίας, δηλαδή εφόσον θα υπάρχει το κράτος, να συγκεντρωθεί στο ρόλο που του ανήκει ή πρέπει να διατηρήσει. Εδώ είναι θέμα βέβαια προσωπικών προτιμήσεων. Εγώ πιστεύω ότι πρέπει να υπάρχει και δημόσια παιδεία και δημόσια υγεία. Η ασφάλεια, η άμυνα, η υποδομή, οτιδήποτε άλλο το κράτος πρέπει να κάνει. Να συγκεντρωθεί σε αυτά και να σταματήσει τη σπατάλη εθνικών πόρων σε αντιαναπτυξιακούς σκοπούς, σε άσκοπες και κοινωνικά άδικες μεταφορές εισοδημάτων.

Ένα θεσμικό πλαίσιο που να απελευθερώνει τις δημιουργικές δυνάμεις

Αναλογίζομαι καμιά φορά το πόσο κοστίζει στο κοινωνικό σύνολο το να προστατεύουμε κάποιες θέσεις εργασίας, σε μια προβληματική για παράδειγμα βιομηχανία και να λέμε: οι καπμένοι αυτοί οι χ, ψ, ζ ελάχιστοι αριθμητικά, και από πίσω να είναι 10 εκατομμύρια φορολογούμενοι οι οποίοι πληρώνουν. Αυτό είναι και κοινωνικά άδικο και βεβαίως αφαιρεί πόρους από άλλες χρήσεις οι οποίες είναι απαραίτητες και ανήκουν στο κράτος. Ένα άλλο δέον είναι ένα θεσμικό πλαίσιο που δεν θα προστατεύει τις αγκυλώσεις που υπάρχουν αλλά θα απελευθερώνει τις χρήσιμες δημιουργικές δυνάμεις, στους τομείς της διαχείρισης, της επιχειρηματικής πρωτοβουλίας και της πνευματικής παραγωγής. Επίσης κάποιες σταθερές, όσο γίνεται βέβαια σταθερές, δεν υπάρχουν αιώνιες ιστορικές σταθερές αλλά όσο γίνεται σταθερές. Ένα σταθερό νομικό πλαίσιο, ένα σταθερό πλαίσιο εξωτερικών σχέσεων, εγώ θα πρόσθετα και ένα σταθερό νόμισμα. Γιατί όχι, και αυτό είναι μια σταθερά πάρα

πολύ χρήσιμη.

Αλλαγή νοοτροπίας

Τέλος θα έλεγα, και να κλείσω εδώ, ένα δέον το οποίο είναι ίσως λίγο άπιαστο αλλά εξίσου σημαντικό. Η αλλαγή νοοτροπίας. Νοοτροπίας δικής μας, αρχίζω από τη δικιά μας γενιά, να μην τα μεταφέρουμε όλα στο μέλλον, ώστε ο Έλληνας ως πολίτης της χώρας να απελευθερωθεί από την επιδίωξη κάποιας πελατειακής κάλυψης ή συντηρητικής άμυνας, να απαλλαγεί από αυτό το άγχος, να μην το χρειάζεται. Και ως πολίτης του κόσμου, να βλέπει τους άλλους Ευρωπαίους επί ίσοις όροις χωρίς αίσθημα κατωτερότητας και καχυποψίας.

Συντονιστής: Στα δεκαπέντε χρόνια που γνωρίζω τον Τάκη τον Κορλίρα, πάντα ήταν σύντομος και σήμερα έδειξε ότι όχι μόνον παραμένει σύντομος, αλλά λόγω των δύο εννοιών-κλειδιά που οδηγούν τώρα πια τον κόσμο, την παγκοσμιοποίηση και την ανταγωνιστικότητα, έχει αποφασίσει να είναι ακόμα πιο σύντομος. Αλλωστε ο Τάκης μου θυμίζει ένα καθηγητή που είχα στο Πανεπιστήμιο, ο οποίος έλεγε: "Αν πραγματικά γνωρίζεις το θέμα σου, δεν σου χρειάζεται ούτε μια κόλλα χαρτί, ούτε καν ένας φάκελλος αλληλογραφίας για να σημειώσεις αυτό που πρέπει να σημειώσεις, αυτό που πρέπει να θυμάσαι. Σου χρειάζεται ένα γραμματόσημο απλώς".

ο Έλληνας ως πολίτης της χώρας να απελευθερωθεί από την επιδίωξη κάποιας πελατειακής κάλυψης ή συντηρητικής άμυνας, να απαλλαγεί από αυτό το άγχος, να μην το χρειάζεται. Και ως πολίτης του κόσμου, να βλέπει τους άλλους Ευρωπαίους επί ίσοις όροις χωρίς αίσθημα κατωτερότητας και καχυποψίας

Στη συνέχεια ο καθηγητής Τρύφων Κολλίντζας, ο οποίος έχει εκπαιδευτεί στην Αθήνα και στην Αμερική σε πολύ φημισμένα πανεπιστήμια, διδάσκει στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο τα δυναμικά οικονομικά και θα μας εξηγήσει σήμερα ποιά προβλήματα θα πρέπει να λύσει, ποιά εμπόδια θα πρέπει να υπερσκελίσει η δομή του σύγχρονου ελληνικού οικονομικού δικτύου, εάν θέλει πράγματι να προχωρήσει στις μεταρρυθμίσεις που είναι απόλυτα αναγκαίες ώστε να περάσει στον 21ο αιώνα, που είναι και το θέμα του Συνεδρίου μας, στο κατώφλι του 21ου αιώνα.

Τ. Κολλίντζας: Ευχαριστώ. Φυσικά σήμερα δεν πρόκειται να πω τίποτα για δυναμικά οικονομικά, αλλά κάπου χρειάζονται και αυτά. Χαίρομαι ιδιαίτερα γιατί η ομιλία του συναδέλφου μου, του καθηγητή David Begg κατά κάποιον τρόπο θέτει την βάση για να ξεκινήσω.

Εχω και εγώ την άποψη ότι η εικόνα που έδωσε ο Sir Leon Brittan για την Ελλάδα είναι κάπως ωραιοποιημένη. Επίσης συμφωνώ με τον καθηγητή Begg ότι το πρόβλημα είναι από την πλευρά της προσφοράς. Σίγουρα πρέπει να είναι κανείς προσεκτικός, όπως εξήγησε ο κ. Υποδιοικητής, στο τί πρέπει να κάνει, τί μηνύματα δίνει για τη νομισματική πολιτική της χώρας. Αλλά το πρόβλημά μας βασικά είναι ένα πρόβλημα προσφοράς. Δηλώνει δηλαδή ότι χρειαζόμαστε μεταρρυθμίσεις σε όλο το φάσμα του θεσμικού συστήματος της χώρας, και βέβαια το οικονομικό σύστημα μπορεί να το δείχνει κανείς ότι λειτουργεί μέσα σε αυτό.

Όταν εδώ θα πρέπει να πω ότι εκείνο το οποίο είναι εντυπωσιακό πλέον, είναι ότι υπάρχει μια ευρεία συμφωνία ανάμεσα στους οικονομολόγους ότι τα πράγματα είναι έτσι. Και δεν το λέω μόνο εγώ, που είμαι έτσι ή αλλιώς, τοποθετημένος από μόνο υπέρ αυτής της άποψης. Υπάρχει γενική συμφωνία μεταξύ των οικονομολόγων ότι έχουμε μεγάλα προβλήματα στην δομή της οικονομίας και ο τρόπος για να πάμε μπροστά είναι να ξεπεράσουμε αυτού του είδους τα προβλήματα.

Υπάρχει ανάγκη σοβαρών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων

Όχι γιατί τα κόμματα και οι κυβερνήσεις στην χώρα μας απογοητώνουν ή καθυστερούν συστηματικά στο να υιοθετήσουν πολιτικά αυτά που οι οικονομολόγοι θεωρούν ότι αυξάνουν την αποτελεσματικότητα του οικονομικού μας συστήματος, να είναι ένα μεγάλο ερωτηματικό.

Βέβαια σε αυτό το ερώτημα υπάρχει επιφανειακή απάντηση. Επιφανειακά απαντούν ότι φταίει το πολιτικό κόστος. Τι είναι όμως αυτό το πολιτικό κόστος; Για να δούμε πώς θα λύσουμε υπό το πρόβλημα, πώς θα κάνουμε αυτές τις ωφέλιμες μεταρρυθμίσεις, ας δούμε τι είναι πρώτα αυτό το πολιτικό κόστος. Θα σταθώ σε ορισμένα παραδείγματα του τι ακριβώς κοστίζει. Πρώτα απ' όλα το εκπαιδευτικό μας σύστημα. Δεν

υπάρχει καμία αμφιβολία ότι το εκπαιδευτικό μας σύστημα έχει ανάγκη σοβαρών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, έτσι ώστε να παράγει ανθρώπινο κεφάλαιο για τις υπηρεσίες που υπάρχει ζήτηση.

Είναι προφανές ότι παράγουμε ένα σωρό αρχιτέκτονες, δικηγόρους, πολιτικούς επιστήμονες, οικονομολόγους, κοινωνιολόγους, φυσικούς, χημικούς, αποφοίτους ΤΕΙ που στη πλειοψηφία τους καταλήγουν άνεργοι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και τελικά αναγκάζονται να κάνουν μια άλλη δουλειά άσχετη με αυτή που είχαν σπουδάσει.

...όταν πρόκειται να κάνουμε μια μεταρρύθμιση, εκείνοι οι οποίοι συνήθως βλάπτονται είναι μια μικρή ομάδα. Εκείνοι οι οποίοι συνήθως ωφελούνται είναι το ευρύ κοινό. Η μικρή ομάδα όμως έχει πολύ μεγαλύτερο κίνητρο να ενεργοποιηθεί για να σταματήσει την μεταρρύθμιση

Το τραπεζικό μας σύστημα, αν και οι δύο ομιλητές που ακολουθούν είναι πιο ειδικοί από μένα να μιλήσουν γι' αυτό, είναι γνωστό ότι έχει πρόβλημα ανταγωνισμού και αυτό δημιουργεί σοβαρούς εθνικούς κινδύνους. Σαν αποτέλεσμα, έχουμε σχετικά υψηλά costs και αυτό φυσικά επηρεάζει αρνητικά την αναπτυξιακή πορεία της χώρας.

Υπάρχει συμφωνία ανάμεσα στους οικονομολόγους ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας πρέπει να γίνουν πιο αποτελεσματικές και ο ασφαλέστερος τρόπος να κάνεις κάτι τέτοιο είναι μέσω της μερικής ή ολικής ιδιωτικοποίησής τους. Μπορεί να διαφέρουμε κάπως στις λεπτομέρειες του πώς ακριβώς κάνεις ένα τέτοιο πράγμα, αλλά γενικά υπάρχει συμφωνία.

Εμείς αντίθετα εξακολουθούμε να τις έχουμε όλες υπό κρατικό έλεγχο, όπως είπε ο κ. Παπαθανασίου χθες, και συζητάμε για το πώς θα κρατήσουμε την Ολυμπιακή στο Δημόσιο. Οι υπηρεσίες είναι πάρα πολύ χαμηλής ποιότητας. Οι δείκτες παραγωγικότητας είναι πολύ χαμηλοί. Δεν παρακολουθούν τις εξελίξεις της τεχνολογίας, κάνουν μεγάλα χρέη και μας ταλαιπωρούν με ένα σωρό απεργίες.

Το ασφαλιστικό μας σύστημα, όπως είπε και ο David Begg στην ομιλία του, χρειάζεται μεταρρύθμιση. Είναι προφανές ότι είναι σαν ωρολογιακή βόμβα και είναι θέμα χρόνου το να σκάσει, μπορεί να γίνει το 2010, μπορεί να γίνει και πολύ νωρίτερα. Αν δεν κάνουμε κάτι, αν δεν αυξήσουμε δηλαδή τον χρόνο που κάποιος πληρώνει ασφάλιστρα, να μειώσουμε κάπως τις συντάξεις και να αυξήσουμε αυτά τα ασφάλιστρα, είναι προφανές ότι δεν πρόκειται να λειτουργήσει.

Σε αυτό υπάρχει μια γενική συμφωνία ότι πρέπει να υπάρξει μεταρρύθμιση. Δεν γίνεται τίποτα με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα που ξεκίνησε το 1992 και συνεχίζεται και με την παρούσα κυβέρνηση. Ολοι λέγαμε ότι χρειαζόταν από την αρχή της δεκαετίας του 80, υπάρχει γενική συμφωνία στους οικονομολόγους ότι ένα τέτοιο σταθεροποιητικό πρόγραμμα ήταν αναγκαίο. Αν εξαρέσουμε ένα έτος, το 85-86, κατά το οποίο προσπάθησαν να κάνουν μια σταθεροποίηση, το πρόγραμμα αναβάλλεται διαρκώς.

Γιατί υπάρχει πολιτικό κόστος;

Αυτά λοιπόν, επαναλαμβάνω, είναι παραδείγματα στα οποία υπάρχει γενική συμφωνία ανάμεσα στους οικονομολόγους ότι χρειάζονται ορισμένες μεταρρυθμίσεις. Δεν βλέπουμε όμως αυτές τις μεταρρυθμίσεις να γίνονται. Και όπως είπα πρέπει κανείς να κοιτάξει πέρα από το πολιτικό κόστος. Και το ερώτημα είναι: γιατί υπάρχει πολιτικό κόστος; Νομίζω ότι μπορεί κάποιος να συνοψίσει τους λόγους για τους οποίους υπάρχει πολιτικό κόστος σε τέσσερις κατηγορίες:

Ομάδες πίεσης και το πρόβλημα του 'ελεύθερου καβαλλάρη'

Η πρώτη κατηγορία είναι αυτή που ονομάζω ομάδες πίεσης και το πρόβλημα του ελεύθερου καβαλλάρη. Τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι όταν πρόκειται να κάνουμε μια μεταρρύθμιση, εκείνοι οι οποίοι συνήθως βλάπτονται είναι μια μικρή ομάδα. Εκείνοι οι οποίοι συνήθως ωφελούνται είναι το ευρύ κοινό. Η μικρή ομάδα όμως έχει πολύ μεγαλύτερο κίνητρο να ενεργοποιηθεί για να σταματήσει την μεταρρύθμιση. Ο κάθε ένας από αυτά τα μέλη της μικρής ομάδας πραγματικά καταλαβαίνει ότι αν δεν συμμετέχει σε αυτή την κινητοποίηση και αν δεν προσφέρει σε αυτήν, θα υποστεί μεγάλη ζημία.

Ζούμε σε μια περίεργη χώρα, είναι βέβαια και άλλες σαν εμάς, δεν είμαστε οι μόνοι, στην οποία πολλά πράγματα γίνονται με μίζες

Αντίθετα, με το ευρύ κοινό δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Δηλαδή, αν πούμε σε έναν τυχαίο άνθρωπο ότι "ξέρεις, αν ιδιωτικοποιήσουμε τον ΟΤΕ θα έχεις όφελος τόσο, τί θα κάνεις λοιπόν για να τον ιδιωτικοποιήσουμε, θα αλλάξει καθόλου η συμπεριφορά σου"; Θα πει "και να αλλάξει δεν έχει μεγάλη σημασία, γιατί αν είναι να γίνει ιδιωτικοποίηση κάποιος άλλος θα την κάνει".

Εχουμε δηλαδή αυτό το πρόβλημα του 'ελεύθερου καβαλλάρη'. Ένα φαινόμενο πολύ έντονο στις μεγάλες ομάδες και λιγότερο έντονο στις μικρές. Κατά συνέπεια οι μικρές ομάδες κινητοποιούνται και μπλοκάρουν αυτού του είδους τις μεταρρυθμίσεις που ωφελούν το ευρύ κοινό. Από την άλλη μεριά, οι πολιτικοί δεν είναι ανόητοι. Μπροστά σε ένα τέτοιο μήνυμα, ζέρονται να ποιόν να συμπλεύσουν και να συμμαχήσουν. Διότι δεν πρόκειται να αλλάξει, όπως είπα πριν, η ψήφος κάποιου αν δει κανείς κατά πόσο θα ωφεληθεί ένα μέσο άτομο στο ευρύ κοινό από μια συγκεκριμένη μεταρρύθμιση. Φυσικά όμως θα αλλάξει η ψήφος κάποιου, ο οποίος για παράδειγμα είναι ένας εργαζόμενος στον ΟΤΕ ή στην πολεμική βιομηχανία, αν ζητάμε την ιδιωτικοποίησή της. Εχουμε συνεπώς αυτό το πρόβλημα.

Ατομική αβεβαιότητα

Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτή που ονομάζω ατομική αβεβαιότητα και συνολική βεβαιότητα. Εδώ έχουμε το εξής πρόβλημα, για να σας το πω απλά. Ας υποθέσουμε ότι υπάρχει μια μεταρρύθμιση που είναι σίγουρο ότι κάνει καλό στη χώρα. Ολοι συμφωνούμε για παράδειγμα ότι αν ιδιωτικοποιήσουμε τις ΔΕΚΟ θα είναι καλό. Θα αυξήσει την ευημερία της χώρας, θα αυξηθεί το εθνικό εισόδημα, θα γίνει πιο παραγωγική η χώρα κλπ. Μια τέτοια μεταρρύθμιση, θα τολμούσα

να πω προς την οικονομική ευημερία, δεν θα περάσει σε ένα δημοκρατικό σύστημα και θα σας δείξω ένα παράδειγμα με αριθμούς για να γίνει πιο κατανοητό.

Ας υποθέσουμε ότι η οικονομία μιας χώρας αποτελείται από 100 εργαζόμενους, 60 εργαζόμενοι απασχολούνται στον δημόσιο τομέα και 40 στον ιδιωτικό. Έστω ότι υπάρχει μια μεταρρύθμιση για την οικονομία της χώρας αυτής, με την οποία 60 θα απασχοληθούν στον ιδιωτικό τομέα και μόνο 40 θα μείνουν στο δημόσιο, και το εισόδημα όσων απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα αυξάνει κατά μια μονάδα ενώ το εισόδημα όσων παραμένουν στο δημόσιο μειώνεται κατά μια μονάδα. Προφανώς η μεταρρύθμιση αυτή αυξάνει το συνολικό εισόδημα της χώρας κατά 20 μονάδες. Επίσης, αν είχε πραγματοποιηθεί η μεταρρύθμιση, θα υποστηριζόταν από την πλειοψηφία των πολιτών με διαφορά 20 ψήφων. Αλλά η μεταρρύθμιση δεν πρόκειται ποτέ να πραγματοποιηθεί. Αντίθετα, θα απορριπτείται από την πλειοψηφία των πολιτών με την ίδια διαφορά των 20 ψήφων. Γιατί;

Ας δούμε πώς θα ψηφίσει ο τυπικός εν προκειμένω πολίτης. Θα σκεφθεί το εξής: αν είμαι στους 60, έχω 4/6 πιθανότητα να είμαι σε αυτούς που χάνουν τη 1 μονάδα και 2/6 πιθανότητα να είμαι σε εκείνους οι οποίοι κερδίζουν μια μονάδα. Συνεπώς, εκείνος ο οποίος είναι στο δημόσιο τομέα, πριν γίνει η μεταρρύθμιση, έστω και αν είναι κάποιος από αυτούς

που πρόκειται να ωφεληθούν από την μεταρρύθμιση, θα την καταψηφίσει. Το σύστημα λοιπόν είναι τέτοιο που δημιουργεί τέτοιες εγγενείς δυνάμεις, ώστε να μην περνούν μεταρρυθμίσεις οι οποίες έχουν αυτή την ιδιότητα της ατομικής αβεβαιότητας. Ποιός είναι αυτός που θα ωφεληθεί; Δεν ζέρονται ακριβώς.

Πόλεμος χαρακωμάτων και μηχανισμοί δέσμευσης

Η τρίτη κατηγορία, και θα έλεγα ίσως η πιο σημαντική, είναι αυτό που ονομάζω πόλεμος χαρακωμάτων και μηχανισμοί δέσμευσης. Εδώ συμβαίνει το εξής: συνήθως υπάρχουν δύο αντίπαλες ομάδες πολιτών σε μια μεταρρύθμιση. Η μεταρρύθμιση όμως αυτή ενέχει ένα επίσης δεδομένο κόστος, ώστε η ομάδα η οποία θα θελήσει πρώτη την πραγματοποίηση της μεταρρύθμισης, θα επωμισθεί και ένα αναλογικά μεγαλύτερο μέρος του κόστους της μεταρρύθμισης. Ένα τέτοιο κλασικό παράδειγμα είναι αυτό που λέγαμε πριν για το θέμα του ασφαλιστικού. Φυσικά οι νέοι και οι ηλικιωμένοι έχουν δύο εντελώς διαφορετικά κίνητρα εν προκειμένω για ό,τι μεταρρύθμιση θέλουν να κάνουν. Δεν μπορείς να πας σε έναν, ο οποίος μόλις βγαίνει στη σύνταξη, και να του πεις: "ξέρεις, θα κάνουμε μια μεταρρύθμιση και θα μειώσουμε τις συντάξεις". Φυσικά δεν την θέλει, σου λέει όχι, να πληρώσουν οι νέοι περισσότερες εισφορές για να κάνουμε την μεταρρύθμιση. Αυτός που πρώτος θα δεχθεί να κάνει την μεταρρύθμιση, είναι κατά κανόνα αυτός ο οποίος υποφέρει περισσότερο. Σαν αποτέλεσμα, είναι σαν να είμαστε σε έναν πόλεμο χαρακωμάτων, κανένας δεν θέλει να την κάνει, ο ένας κάθεται

αιό δω και ο άλλος κάθεται από κει, και περιμένει ο ένας τον άλλο να κινηθεί. Και αυτό συμβαίνει ειειδή ακριβώς υιάρκουν διαφορετικές ομάδες οι οποίες θα υποστούν πρώτες αυτό το κόστος. Το μεγαλύτερο κόστος αν θέλετε με την μεταρρύθμιση, είναι το ότι τείνουν διαρκώς να αναβάλουν την ωφέλιμη μεταρρύθμιση.

Το δίλημμα του φυλακισμένου

Εδώ βέβαια, ένα από τα αστεία της όλης υπόθεσης είναι αυτό που εμείς στα οικονομικά αποκαλούμε 'το δίλημμα του φυλακισμένου' που είναι το εξής: αν πεις, στο συγκεκριμένο παράδειγμα, και στους νέους και στους ηλικιωμένους ότι πρόκειται για μια μεταρρύθμιση η οποία θα ωφελήσει και τους δύο, πιστεύω ότι θα την θέλουν αλλά δεν πρόκειται να γίνει. Σης προφανώς αναγκαίες μεταρρυθμίσεις αντιτάσσονται οι ηλικιωμένοι, διότι θεωρούν ότι αυτοί και μόνο αυτοί θα είναι τα θύματα της μεταρρύθμισης των μειωμένων συντάξεων. Αλλά και οι νέοι εναντιώνονται σης αντίστοιχα αυξημένες εισφορές που θα συνεπάγετο μια 'δίκαιη' μεταρρύθμιση, καθώς το κράτος δεν δεσμεύεται ότι θα τους πληρώσει συντάξεις στο μέλλον, οι οποίες εν μέρει θα πρέπει να χρηματοδοτηθούν με αυξημένες συνεισφορές των νέων της μελλοντικής γενιάς. Κατά συνέπεια, κανείς δεν θέλει και δεν ψηφίζει την μεταρρύθμιση. Δηλαδή, παρ' όλο που και οι νέοι και οι ηλικιωμένοι θα ωφεληθούν από την άμεση εξυγίανση του ασφαλιστικού μας συστήματος, εντούτοις κανείς δεν ψηφίζει γι' αυτήν την εξυγίανση καθώς δεν είναι δυνατόν το σύστημα να εγγυηθεί ότι οι δυσίες τους δεν θα πάνε χαμένες.

Το κράτος της διαφθοράς

Η τέταρτη κατηγορία είναι αυτή που ονομάζω 'το κράτος της διαφθοράς'. Ζούμε σε μια περίεργη χώρα, είναι βέβαια και άλλες σαν εμάς, δεν είμαστε οι μόνοι, στην οποία πολλά πράγματα γίνονται με μίζες. Αυτό, στην παροχή όλων αυτών των κρατικών υπηρεσιών οι οποίες γίνονται κάτω από μονοπωλιακές συνθήκες, δημιουργεί το πρόβλημα ότι υπάρχει εδώ κάποιο δίκτυο το οποίο λειτουργεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να πρέπει όλοι μαζί να είμαστε μέσα σε αυτό τον μηχανισμό. Αν λοιπόν έτσι έχουν τα πράγματα, πώς μπορούμε να μειώσουμε το πολιτικό κόστος, ώστε να κάνουμε αυτές τις ωφέλιμες μεταρρυθμίσεις; Και ο λόγος που πριν παρουσίασα αυτές τις κατηγορίες ξεχωριστά, είναι γιατί νομίζω ότι πρέπει να καταλάβεις από πού έρχεται το πρόβλημα για να δεις πώς μπορείς να το διορθώσεις. Αν και αυτά που θα πω, θα τα αναφέρω σχετικά με τις κατηγορίες για τις οποίες σας μίλησα, για το κάθε ένα πρόβλημα που συζητήσαμε πριν, πολλά από αυτά είναι επικαλυπτόμενα, θα μπορούσαν δηλαδή να εφαρμοστούν και σε άλλες κατηγορίες.

Δημιουργία ομάδων ευαισθητοποιημένων πολιτών

Με αυτή τη σημείωση ασ κοιτάζουμε λοιπόν το πρόβλημα του ελεύθερου καβαλλάρη. Στο πρόβλημα του ελεύθερου καβαλλάρη νομίζω ότι η απάντηση θα ήταν η δημιουργία ομάδων

ευαισθητοποιημένων πολιτών. Πιστεύω ότι εδώ πραγματικά ιαιριάζει σε αυτήν την περιγραφή για παράδειγμα και σαν το Ε21. Μπορεί να ψάξει να βρεί κατά κάποιο τρόπο ποιοί είναι αυτοί οι οποίοι ωφελούνται, ποιοί χάνουν από τις μεταρρυθμίσεις, ποιοί είναι αυτοί οι οποίοι τείνουν να συμπεριφερθούν σαν ελεύθεροι καβαλλάρηδες και ποιοί είναι αυτοί οι οποίοι θα συμπεριφερθούν σαν οργανωμένη ομάδα πίεσης. Και να παρέχει αυτή την πληροφόρηση στο ευρύ κοινό. Και αυτό συνδέεται και με κάτι άλλο: το ποιός δηλαδή είναι ελεύθερος καβαλλάρης. Όταν σκέφτεσαι μια μεταρρύθμιση, πρέπει να σκέφτεσαι παράλληλα ποιός ωφελείται και γιατί αυτός θα τείνει να μην κάνει κάτι για να προωθηθεί αυτή η μεταρρύθμιση.

Η ομάδα ευαισθητοποιημένων πολιτών μπορεί να απαιτήσει ορισμένα πράγματα από τους πολιτικούς, όπως αυστηρή εφαρμογή του πόθεν έσχες. Απαγόρευση συμμετοχής συνδικαλιστικών φορέων στα κόμματα και στην κυβέρνηση. Αυτή είναι μια κλασική ιστορία. Βλέπεις ένα σωρό ανθρώπους οι οποίοι ήταν εδώ, τώρα είναι εκεί, άρα βλέπεις ότι υπάρχει ένα πρότυπο. Πρώτα είσαι Πρόεδρος εδώ, μετά είσαι Πρόεδρος εκεί, μετά κάνεις αυτή τη δουλειά, μετά κάνεις την άλλη. Γιατί; Πάει να πει ότι κάτι γίνεται. Δεν θέλω να πω τί γίνεται. Ας το αφήσω έτσι. Ένα άλλο πράγμα που θα μπορούσε να σκεφθεί κανείς είναι ότι το ευρύ κοινό δεν αφυπνίζεται γιατί λέει "και να κάνω εγώ κάτι, δεν πρόκειται να γίνει τίποτε ή θα το κάνουν οι άλλοι χωρίς εμένα κλπ". Αν όμως αυτές τις μεταρρυθμίσεις τις πάμε στην πύο μεγάλη ιεράρχηση που θα μπορούσαμε να κάνουμε, ίσως θα ήταν πύο εύκολο να αφυπνιστεί το ευρύ κοινό.

Πληροφόρηση εκ των προτέρων

Ως προς το πρόβλημα της αβεβαιότητας: Πρέπει να υπάρχει πληροφόρηση. Πρέπει να λες ποιός ωφελείται, ποιός χάνει, να το μάθει όλος ο κόσμος. Όταν φτιάχνεις δηλαδή ένα νομοσχέδιο για μια μεταρρύθμιση, πρέπει να δημιουργήσεις παράλληλα ομάδες με αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα. Αν πας δηλαδή σε μια δημόσια επιχείρηση και πεις ότι πρέπει να την ιδιωτικοποιήσουμε, ξεχωρίζεις τους καλούς από τους κακούς και λες: καλός είναι ο τάδε, ο τάδε και ο τάδε, κακός είναι ο τάδε, ο τάδε, και ο τάδε, οπότε δεν έχεις το πρόβλημα της ατομικής αβεβαιότητας. Αν όντως λοιπόν πρόκειται για μια τέτοια μεταρρύθμιση που να ευνοεί τον μέσο Έλληνα και είναι καλή για την χώρα, κάπου θα βρεις τους ανθρώπους που θα δεχθούν να την κάνουν.

Αυτό όμως πρέπει να γίνει εκ των προτέρων γνωστό. Γιατί τώρα πάρτε για παράδειγμα τον Σκαρμαγκά. Γίνεται λόγος για μεταρρύθμιση και λέμε ότι θα απολυθεί τόσο τοις εκατό. Ο άλλος φοβάται, δεν θέλει να την κάνει, αν λέγαμε εκ των προτέρων όμως ποιός θα απολυθεί, θα ήταν διαφορετικά. Τονίζω λοιπόν ότι η δημιουργία αντίπαλων ομάδων που θα έχουν διαφορετικά συμφέροντα έχει σημασία εν προκειμένω. Επίσης, αποζημιώσεις με κίνητρα. Αν όντως αυτές οι μεταρρυθμίσεις είναι ωφέλιμες, η χώρα θα πρέπει να δώσει αρκετά χρήματα και πόρους σε αυτούς που βλάπτονται,

Αν όντως αυτές οι μεταρρυθμίσεις είναι ωφέλιμες, η χώρα θα πρέπει να δώσει αρκετά χρήματα και πόρους σε αυτούς που βλάπτονται, ούτως ώστε να καμφεί η αντίδρασή τους

οιώς ώστε να καμφεί η αντίδρασή τους. Τώρα βέβαια είμαστε υπερχρεωμένοι και δεν μπορούμε να δανειστούμε για να κάνουμε αυτά τα πράγματα.

Επίσης το δεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορούσε να μας βοηθήσει. Εδώ παράδειγμα είναι το Μάαστριχτ, όπως είπε και ο David Begg πριν. Με την ευκαιρία της εισόδου μας σε αυτό το δεσμικό πλαίσιο που θέτει αυτούς τους κανόνες, κάνουμε και εμείς κατά κάποιο τρόπο καλύτερα τα πράγματα αναφορικά με αυτό.

Το κράτος να παρέχει αγαθά, όχι να τα παράγει

Όσον αφορά το πρόβλημα της διαφθοράς. Νομίζω ότι είναι ένας ακόμη λόγος για μικρότερο κράτος. Το κράτος πρέπει να παρέχει ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες. Δεν πρέπει να τα παράγει. Ένα δεύτερο πράγμα το οποίο θα πρέπει να πει κανείς είναι λιγότερους δημοσίους υπαλλήλους αλλά αυτούς που θα κρατήσουμε να τους αμοιβούμε καλά, να μην έχουν κίνητρα να λαδώνονται. Θα πρέπει επίσης να έχουμε σοβαρούς μηχανισμούς σύλληψης. Αυτό που γίνεται τώρα στο Υπουργείο Οικονομικών είναι ένα μεγάλο βήμα προς τα εμπρός. Αναγκαίο είναι επίσης να υπάρχουν αυστηρές τιμωρίες. Θα πρέπει να πω ότι μου έκανε εντύπωση το γεγονός ότι, συζητώντας με κάποιον συνάδελφο, μου είπε ότι το πρόβλημα με τους Έλληνες είναι ότι αν πάνε και εξομολογηθούν για όλα, συγκωρούνται. Στους προτεστάντες δεν συμβαίνει αυτό. Γιατί δεν μπορείς να εξομολογηθείς και να αφεθούν οι αμαρτίες σου, οπότε δεν ξέρω, μπορεί να έχουμε αυτό το πρόβλημα της κουλτούρας και ίσως είναι δύσκολο να αλλάξει.

Τονίζω και πάλι ότι είναι ανάγκη να υπάρχουν συνταγματικές μεταρρυθμίσεις για διαφανείς διαδικασίες. Εχω δει τουλάχιστον δύο-τρία κόμματα που έχουν προτείνει αυτού του είδους τις μεταρρυθμίσεις και νομίζω ότι πρέπει να τις δει κανείς με προσοχή.

Τέλος, μίλησα για κανόνες και δεν ανέφερα καθόλου τον ανθρώπινο παράγοντα. Ενώ φυσικά και ο ανθρώπινος παράγοντας έχει πολύ μεγάλη σημασία στη διαφάνεια. Επιτέλους θα πρέπει να έχουμε λίγη τύχη, ειδικά σε ό,τι αφορά τους πολιτικούς. Ο άνθρωπος παράγοντας παίζει σημαντικό ρόλο στο να γίνουν αυτές οι μεταρρυθμίσεις.

Συντονιστής: Πραγματικά αυθεντική θεώρηση των πραγμάτων. Μία φρέσκια άποψη, μια καινούργια γωνία του να δει κανείς το πρόβλημα, το οποίο δεκάδες πολιτικοί συνάντησαν στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, στις πραγματικά υπεράνθρωπες και πολύ συχνά με απογοητευτικό αποτέλεσμα προσπάθειές τους, να προχωρήσουν κάποιες σοβαρές μεταρρυθμίσεις.

Με την Μιράντα την Ξαφά γνωρίζομαστε πολύ λιγότερο καιρό από ό,τι με τον κ. Κορλιρά. Πρώτη φορά ακούσαμε για την κ. Ξαφά στην Ελλάδα, όταν το γραφείο του πρώην Πρωθυπουργού, του κ. Μπισσοτάκη, προσπαθούσε να την βρει από το IMF -το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στην

Ουάσινγκτον- στην Αθήνα. Δεν ξέρω αν η ίδια θα μας πει πώς πήγε αυτή η εμπειρία με το IMF, πάντως σίγουρα πρέπει να της έκανε καλό, διότι μετά από χρόνια στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και άλλα τρία χρόνια στο γραφείο του Πρωθυπουργού - όπου είχε πρωταρχικό ρόλο στην προσπάθεια να γίνουν ορισμένες μεταρρυθμίσεις στην εθνική οικονομία και όπου έπαιξε επίσης πρωταρχικό ρόλο στη σταθεροποίηση των 2,5 τελευταίων ετών της κυβέρνησης του κ. Μπισσοτάκη- πέρασε στον ιδιωτικό τομέα, στην Salomon Brothers στο Λονδίνο. Αλλά ας αφήσουμε την ίδια να αρχίσει την ομιλία της, η οποία αποτελεί το τελευταίο σημαντικό κεφάλαιο της ημέρας.

Μ. Ξαφά: Αφού όλοι οι προηγούμενοι ομιλητές απέφυγαν επιμελώς να μιλήσουν για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, απομένει σε μένα να μιλήσω γι'αυτό το θέμα.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 80 έχουν γίνει στην Ελλάδα πολλές σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα αυτόν. Ίσως πιο σημαντικές από ό,τι έχουμε πετύχει να κάνουμε σε οποιονδήποτε άλλο τομέα. Θυμάστε ότι πριν από δέκα χρόνια τα επιτόκια καθορίζονταν διοικητικά. Υπήρχαν πάνω από 100 επιτόκια και ανάλογα με τον τομέα της οικονομίας ίσχυαν άλλα. Δεν ήταν όμως μόνο τα επιτόκια διοικητικά οριζόμενα. Είχαμε ταυτόχρονα και αρνητικά πραγματικά επιτόκια, πράγμα το οποίο καταρχήν μείωνε τις τραπεζικές καταθέσεις. Διότι πολύς κόσμος τότε έβγαζε τα χρήματά του στο εξωτερικό, παρά την ύπαρξη των συναλλαγματικών ελέγχων, οι οποίοι όχι απλώς δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν αυτή την τάση αλλά ίσως και να την επέτειναν.

Σήμερα όλοι αυτοί οι περιορισμοί έχουν εκλείψει. Εχουμε επιτόκια τα οποία καθορίζονται με καθαρά κριτήρια της αγοράς, έχουν εκλείψει οι ποσοτικοί περιορισμοί στις τραπεζικές πιστώσεις κατά τομέα. Έχει επίσης εκλείψει η υποχρεωτική χρηματοδότηση των τραπεζών και της Τραπεζής της Ελλάδος προς το Δημόσιο. Από πέρυσι έχουν πλήρως αρθεί οι συναλλαγματικοί περιορισμοί και από φέτος οι τίτλοι του δημοσίου έχουν γίνει άυλοι - πράγμα που βοηθάει στο να αναπτυχθεί η δευτερογενής αγορά, να γίνει πιο ρευστή και επομένως να πέσουν τα επιτόκια. Τους τελευταίους μήνες παρατηρούμε μια πολύ γρήγορη αποκλιμάκωση των επιτοκίων. Αυτή η εξέλιξη συνδέεται και με την πτώση του πληθωρισμού στην Ελλάδα και με την πτώση των επιτοκίων διεθνώς αλλά κυρίως βασίζεται στην πεποίθηση ότι η δημοσιονομική προσαρμογή πρόκειται να συνεχιστεί.

Τέσσερις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις

Αυτή είναι η εικόνα σήμερα. Και θέλω τώρα σύντομα να αναφερθώ στο πού πρέπει να πάμε αύριο σε αυτόν τον τομέα. Θα υποστηρίξω ότι υπάρχουν τέσσερις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν. Αυτές μπορούν να βοηθήσουν στην περαιτέρω αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, στην πτώση των επιτοκίων και να ενισχύσουν τη δημοσιονομική προσαρμογή, χωρίς την οποία μπορεί πολύ εύκολα ανά πάσα

Χώρες με Κεντρικές Τράπεζες ελεύθερες από κυβερνητικές παρεμβάσεις, πετυχαίνουν χαμηλότερο πληθωρισμό και χαμηλότερη διακύμανση του πληθωρισμού από ό,τι χώρες που έχουν εξαρτημένη Κεντρική Τράπεζα.

σημγή να ανατραπεί η εύθραυστη ισορροπία, η οποία έχει σήμερα επιτευχθεί. Οι τέσσερις μεταρρυθμίσεις είναι οι εξής κατά σειρά σημασίας:

Η ανεξαρτησία της Τραπεζής της Ελλάδος από το δημόσιο

Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών τραπεζών

Η απαλλαγή των ασφαλιστικών ταμείων από την υποχρέωση να επενδύουν τα διαθέσιμά τους σε χρεώγραφα του δημοσίου, και ως επόμενο βήμα η ιδιωτικοποίηση και αυτών των ασφαλιστικών ταμείων.

Η δημιουργία μιάς αγοράς ομολόγων σταθερής απόδοσης, πράγμα το οποίο θα δημιουργήσει και στην Ελλάδα μια καμπύλη απόδοσης, ώστε να υπάρχει κάποια βεβαιότητα για το κόστος δανεισμού των επιχειρήσεων που θέλουν να επενδύσουν μακροπρόθεσμα.

Παρόλο που με τον τραπεζικό νόμο του 1992 καταργήθηκε βαθμιαία η υποχρεωτική χρηματοδότηση του δημοσίου από την Τράπεζα της Ελλάδος, η Τράπεζα της Ελλάδος παραμένει επίσημα εξαρτημένη από το δημόσιο. Εάν ήταν και επίσημα ανεξάρτητη πιστεύω ότι αυτό θα ενίσχυε την προσπάθεια αποπληθωρισμού και την πτωτική τάση των επιτοκίων, όπως έχει διαπιστωθεί από μια σειρά εμπειρικών μελετών. Χώρες με Κεντρικές Τράπεζες ελεύθερες από κυβερνητικές παρεμβάσεις, πετυχαίνουν χαμηλότερο πληθωρισμό και χαμηλότερη διακύμανση του πληθωρισμού από ό,τι χώρες που έχουν εξαρτημένη Κεντρική Τράπεζα.

Χώρες για παράδειγμα όπως είναι η Γερμανία, η Ελβετία, οι Ηνωμένες Πολιτείες, όπου ιστορικά η νομισματική πολιτική ασκείται από ανεξάρτητες αρχές, απολαμβάνουν χαμηλότερο πληθωρισμό από χώρες με εξαρτημένη Κεντρική Τράπεζα όπως είναι η Ισπανία, η Ιταλία και μέχρι πρόσφατα και η Γαλλία. Σκοπός μιας ανεξάρτητης Κεντρικής Τράπεζας είναι να ασκεί τη νομισματική πολιτική με μόνο στόχο τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών.

Πρόσφατο παράδειγμα είναι η Νέα Ζηλανδία, η οποία τα τελευταία τριάντα χρόνια είχε διψήφιο πληθωρισμό και εξαρτημένη Κεντρική Τράπεζα. Το 1989 η κυβέρνηση αποφάσισε να δώσει στην Τράπεζα της Νέας Ζηλανδίας πλήρη ανεξαρτησία και της ανέθεσε να μειώσει τον πληθωρισμό από 10% που ήταν τότε, σε 2%. Τα αποτελέσματα ήταν θεαματικά. Ο στόχος αυτός επιτεύχθηκε μέσα σε δύο χρόνια αντί για τέσσερα και ο πληθωρισμός σήμερα παραμένει κάτω του 2%.

Έλλειψη αξιοπιστίας στη νομισματική πολιτική

Πού βασίζεται αυτή η επιτυχία; Στα οικονομικά υποδείγματα, η βασική υπόθεση είναι ότι λόγω στρεβλώσεων στην αγορά εργασίας - όπως για παράδειγμα είναι τα κατώτατα ημερομίσθια ή οι εθνικές συλλογικές συμβάσεις, οι οποίες εμποδίζουν την πτώση των πραγματικών μισθών σε επιχειρήσεις που είναι ζημιογόνες - δημιουργείται ανεργία. Η κυβέρνηση τώρα εξετάζει το ενδεχόμενο άσκησης αιφνίδιας επεκτατικής νομισματικής πολιτικής με στόχο την αύξηση της απασχόλη-

σης. Ένας ορθολογικός ιδιωτικός τομέας, γνωρίζει τις προθέσεις της κυβερνήσεως που έχει σκοπό να αυξήσει την απασχόληση, με το να μειώσει τους πραγματικούς μισθούς με ένα ζαφνικό πληθωρισμό. Αμέσως λοιπόν ο ιδιωτικός τομέας απαιτεί υψηλότερους ονομαστικούς μισθούς, εξανεμίζοντας έτσι οποιoδήποτε προσωρινό κέρδος στην απασχόληση.

Αυτό με λίγα λόγια είναι το πρόβλημα της έλλειψης αξιοπιστίας στη νομισματική πολιτική. Αυτό το υπόδειγμα εξηγεί τον στασιμοπληθωρισμό τον οποίο έχουν ζήσει πολλές χώρες του δυτικού κόσμου και η Ελλάδα από το 1975. Το ίδιο οικονομικό πρότυπο εξηγεί γιατί χώρες οι οποίες έχουν υψηλό χρέος και προσπαθούν να το περιορίσουν, με ένα ζαφνικό πληθωρισμό σπάνια το επιτυγχάνουν, διότι οι αγορές διαβλέπουν ότι μια χώρα που δεν έχει ανεξάρτητες κάποιες νομισματικές αρχές, πιθανώς να θελήσει να το κάνει και επομένως οι επενδυτές ζητούν υψηλότερα επιτόκια από ό,τι σε διαφορετική περίπτωση για να επενδύσουν σε τίτλους του δημοσίου. Και επίσης θέλουν να επενδύσουν για συντομότερα χρονικά διαστήματα, ώστε να καλυφθούν από το ρίσκο ότι ένας ζαφνικός πληθωρισμός θα μειώσει την απόδοση των επενδύσεών τους.

Η ανεξαρτησία της Τράπεζας της Ελλάδος δεν αρκεί

Σε χώρες δηλαδή με υψηλό δημόσιο χρέος όπως είναι η Ελλάδα, υπάρχει ένα επιπλέον κέρδος από την ύπαρξη ανεξάρτητων νομισματικών αρχών. Μια θεσμική αλλαγή, όπως η ανεξαρτησία της Τράπεζας της Ελλάδος, έχει σαν αποτέλε-

σμα την περαιτέρω πτώση του πληθωρισμού που σημαίνει πτώση των επιτοκίων, η οποία με τη σειρά της σημαίνει πτώση των δαπανών για τόκους στον προϋπολογισμό και έτσι δημιουργείται ένας ενάρετος κύκλος, ο οποίος βοηθάει την εκτέλεση του προγράμματος σύγκλισης. Μια κυβέρνηση η οποία έχει συνδέσει την επιτυχία την δική της με την έκβαση του προγράμματος σύγκλισης, έχει κάθε συμφέρον να επιθυμεί αυτή τη θεσμική αλλαγή και είναι ίσως περίεργο γιατί δεν έχει ήδη συμβεί.

Αλλά η ανεξαρτησία της Τραπεζής της Ελλάδος δεν αρκεί. Μεγάλες κρατικές τράπεζες παραμένουν στα χέρια του δημοσίου. Ο συνεχιζόμενος δανεισμός από τις κρατικές τράπεζες προς τις υπερχρεωμένες επιχειρήσεις του ευρύτερου δημοσίου τομέα και προς το ίδιο το δημόσιο, έχει μια σειρά από αρνητικές επιπτώσεις.

Πρώτον, στρεβλώνει τον ανταγωνισμό και για να επαναλάβω τα λόγια του κ. Κορλίρα 'αφαιρεί πόρους από άλλες χρήσεις, πιο αποδοτικές'.

Δεύτερον, αυξάνει τη διαφορά μεταξύ του επιτοκίου κορηγύσεων και καταθέσεων. Στην προσπάθειά τους οι κρατικές τράπεζες να επανακτήσουν ένα κομμάτι της κερδοφορίας, κρατάνε πολύ μεγάλο το spread μεταξύ αυτών των δύο επιτοκίων, το οποίο, παρ' όλο που έχει μειωθεί αρκετά, παραμένει από τα υψηλότερα στην Ευρώπη.

αυξάνεται το δημόσιο χρέος και από έναν άηθο λόγο, που είναι ο εξής: το κράτος είναι αναγκασμένο να αυξάνει το κεφάλαιο των κρατικών τραπεζών οι οποίες, λόγω του κακού χαρτοφυλακίου που έχουν, έχουν ανάγκη ρευστότητας και κεφαλαίων.

Τρίτον, δημιουργεί προβλήματα ρευστότητας στις κρατικές τράπεζες και τέταρτο πρόβλημα είναι ότι επιτείνει την αύξηση του δημοσίου χρέους, το οποίο προσπαθούμε μέσω του προγράμματος σύγκλισης να σταθεροποιήσουμε, διότι καταπίπτουν οι εγγυήσεις που έχει δώσει το κράτος προς τις επιχειρήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα, οι οποίες δανείζονται από τις κρατικές τράπεζες, και όταν οι ίδιες δεν μπορούν να πληρώσουν -π.χ. η Ολυμπιακή, ο ΟΑΕ, τα λεωφορεία, μια σειρά από παραδείγματα μπορεί να αναφερθούν- καταπίπτουν οι εγγυήσεις, τις ρυθμίζει το δημόσιο, εκδίδει ομόλογα, αυξάνεται το χρέος.

Συγχρόνως όμως, επειδή δημιουργεί αυτό το πρόβλημα στις κρατικές τράπεζες, αυξάνεται το δημόσιο χρέος και από έναν άλλο λόγο, που είναι ο εξής: το κράτος είναι αναγκασμένο να αυξάνει το κεφάλαιο των κρατικών τραπεζών οι οποίες, λόγω του κακού καρτοφυλακίου που έχουν, έχουν ανάγκη ρευστότητας και κεφαλαίων.

Το χρέος θα αυξάνεται όσο δεν υπάρχει πλήρης εξυγίανση του δημοσίου τομέα

Αυτές όλες είναι οι ουσιαστικές δημοσιονομικές λειτουργίες που σημαίνει ότι το κράτος, αντί με διαφάνεια να δείξει τις δαπάνες, ότι πράγματι επιδοτεί κομμάτια του δημοσίου, τα κονδύλια αυτά, χωρίς να περνούν ποτέ από τις δαπάνες, κάποια μέρα περνούν ζαφνικά στο χρέος, και γι' αυτό ενώ πράγματι το έλλειμμα μειώνεται, βάσει του στόχου που έχει θέσει η κυβέρνηση με το πρόγραμμα σύγκλισης, το χρέος συνεχίζει να αυξάνεται αλματωδώς και θα συνεχίσει να αυξάνεται όσο δεν υπάρχει πλήρης εξυγίανση του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Ηθελα σε αυτό να προσθέσω ότι είναι αδύνατη στην πράξη η κατάργηση της προνομιακής πρόσβασης του δημοσίου στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, όσο υπάρχουν κρατικές τράπεζες. Η συνθήκη του Μάαστριχτ λέει ότι δεν θα έχουμε καμία προνομιακή πρόσβαση στο δημόσιο και τα παράγωγά του. Αλλά αυτό στην πράξη είναι δύσκολο να επιτευχθεί, όταν στην ουσία κράτος και τράπεζες είναι ένα και το αυτό.

Τα ασφαλιστικά ταμεία παραμένουν σε κρατικά χέρια

Το τρίτο σημείο έχει να κάνει με τα ασφαλιστικά ταμεία και εκεί υπάρχουν δύο διαφορετικά θέματα. Το ένα είναι ότι το κράτος υποχρεώνει τα ασφαλιστικά ταμεία στην Ελλάδα να επενδύουν τα διαθέσιμά τους σε χρεώγραφα του δημοσίου. Έχει γίνει η συζήτηση αυτή σε κοινοτικό επίπεδο, δυστυχώς δεν μπόρεσε να καταλήξει σε κοινούς κανόνες για όλους, με αποτέλεσμα κάθε χώρα της κοινότητας να κάνει ό,τι θέλει σε αυτόν τον τομέα. Στην Αγγλία όλα είναι ελεύθερα, στην Ελλάδα όλα είναι περιορισμένα. Επιπλέον τα ασφαλιστικά ταμεία παραμένουν φυσικά σε κρατικά χέρια. Αυτή η πρακτική στερεί δύο πράγματα. Πρώτον, στερεί την περαιτέρω ανάπτυξη της κεφαλαιαγοράς, με την διεύρυνση των δεσμευμένων επενδυτών που θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν όχι

μόνο όπως σήμερα τα αμοιβαία, αλλά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν και τα διαθέσιμα των ασφαλιστικών ταμείων, τα οποία σε άλλες χώρες, όπως είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες, είναι η κατεξοχήν πηγή αποταμιεύσεων.

Το δεύτερο το οποίο αποστερείται η οικονομία με αυτή την πρακτική, είναι η αύξηση της εγχώριας αποταμίευσης που θα συνεπάγεται μια μεταρρύθμιση προς την κατεύθυνση της ιδιωτικοποίησης των ιδίων των ταμείων. Όπως έκανε λόγο ο κ. Κολλίντζας νωρίτερα, για ισοσκελισμένο προϋπολογισμό μεταξύ των γενεών. Φυσικά στην Ελλάδα δεν ισχύει αυτό, όσο έχουμε ένα ασφαλιστικό σύστημα το οποίο είναι καθαρά σε κρατικά χέρια. Και τι συμβαίνει; Όσοι εργάζονται σήμερα, πληρώνουν σήμερα τις συντάξεις αυτών που έχουν ήδη συνταξιοδοτηθεί..

Δεξαμενή αποταμιεύσεων

Σε ένα ιδιωτικό σύστημα σήμερα αποταμιεύουμε όσοι εργαζόμαστε, ώστε εμείς οι ίδιοι κάποια μέρα από αυτά τα λεφτά να πάρουμε μία σύνταξη. Αυτό κάνει δύο πράγματα: εκτός από το ότι δημιουργεί μια δεξαμενή αποταμιεύσεων, a pool of savings, τα οποία μπορούν να επενδυθούν και να αναπτύξουν την κεφαλαιαγορά, αποστερεί από τους πολιτικούς το προ-

νόμιο που σήμερα έχουν να υπόσχονται στην σημερινή γενιά συντάξεις, τις οποίες θα πληρώσει η επόμενη γενιά που είναι πολύ νέα για να ψηφίσει. Και επομένως οι πολιτικοί δεν δεσμεύονται ότι η επόμενη γενιά θα πρέπει να πληρώσει τις συντάξεις χωρίς να υπάρχουν οικονομικοί πόροι.

Τι παραδείγματα έχουμε διεθνώς; Παραδείγματα χωρών που έχουν πάει σε πλήρες ιδιωτικό σύστημα είναι δυστυχώς ελάχιστα, γιατί είναι πάρα πολλές οι αντιδράσεις, είναι μόνο η Χιλή στην αρχή της δεκαετίας του 80 και πολύ πρόσφατα το Περού. Άλλες χώρες έχουν ένα μικτό σύστημα, όπου το κρατικό ασφαλιστικό ταμείο δίνει ένα μικρό minimum σε όλους, αλλά οι περισσότεροι άνθρωποι φυσικά ασφαλιζονται και σε ιδιωτικά ταμεία, διότι βλέπουν ότι το σύστημα οδεύει προς την χρεωκοπία.

Τίτλοι σταθερής απόδοσης

Τελευταίο σημείο είναι η ανάγκη να δημιουργηθεί στην Ελλάδα μια ομάδα ομολόγων σταθερού επιτοκίου και επομένως αυτό που λέμε μια καμπύλη απόδοσης. Όλοι οι τίτλοι του δημοσίου που κυκλοφορούν στην Ελλάδα ή είναι διάρκειας μέχρι ενός έτους ή τίτλοι κυμαινομένου επιτοκίου.

Γιατί χρειάζεται να υπάρχει ένας τίτλος σταθερής απόδοσης; Χρειάζεται, διότι όταν μια εταιρεία θέλει να κάνει μια μακροπρόθεσμη επένδυση, πρέπει να συγκρίνει ποιά θα είναι η απόδοση της επένδυσης σχετικά με το κόστος της. Όταν δεν ξέρει πόσο θα κοστίζει το χρήμα αύριο, είναι αδύνατο να κάνει αυτό τον υπολογισμό, και όσο πιο αβέβαιη είναι η σχέση μεταξύ της απόδοσης της επένδυσης και του κόστους της, τόσο πιο απίθανο είναι να γίνει η επένδυση.

Το 92, με τον ίδιο τραπεζικό νόμο που κατήργησε τη νομισματική χρηματοδότηση του δημοσίου, επιτράπη για πρώτη

φορά σε διεθνείς οργανισμούς να έρθουν να εκδόσουν το δικό τους το χαρτί σε δραχμές στην ελληνική αγορά. Από το 94 έχουν έρθει όλοι οι διεθνείς οργανισμοί και το έχουν κάνει, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η Διεθνής Τράπεζα, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης, και άλλοι πολλοί, έχουν έρθει και έχουν εκδόσει σε δραχμές, τίτλους σταθερού επιτοκίου.

Θα τους εκδόσει και το δημόσιο;

Γιατί είναι σημαντικό αυτό; Διότι οι περισσότερες από αυτές τις τράπεζες δεν χρειάζονται τις δραχμές αλλά θέλουν να κάνουν swap σε δολάρια ή σε άλλα νομίσματα, κάποιος λοιπόν στην ελληνική οικονομία καρπούται τις δραχμές αυτές, τις οποίες έχει δανειστεί κάποιος που έχει rating 3Α. Ενώ το ελληνικό δημόσιο έχει 3Β, τέσσερα σκαλοπάτια πιο κάτω. Και αυτό έχει αρχίσει να δημιουργεί την δυνατότητα σε τράπεζες να δανείζουν fix δραχμές σε επιχειρήσεις. Βέβαια τα ποσά που έχουν εκδοθεί μέχρι σήμερα είναι πάρα πολύ μικρά και δυστυχώς το δημόσιο δεν έχει ακολουθήσει αυτήν την πολιτική για να βγάλει και το ίδιο ομόλογα σταθερού επιτοκίου. Τώρα διαβάζω ότι πρόκειται να εκδόσει, και θα είναι πολύ σημαντικό να εκδοθούν με όρους που αντανακλούν την αγορά.

Ισως θα έπρεπε να προσθέσω σε αυτό ότι ένας άλλος λόγος για τον οποίο πρέπει να έχουμε μεσοπρόθεσμο επιτόκιο, είναι και γιατί ένα από τα κριτήρια του Μάαστριχτ είναι και αυτό. Συνήθως αναφερόμαστε στα δημοσιονομικά κριτήρια, δηλαδή το χρέος και το έλλειμμα, διότι αυτά είναι τα κατ' εξοχήν προβλήματα στην Ελλάδα. Αλλά υπάρχουν και άλλα δύο κριτήρια: ο πληθωρισμός, που δεν πρέπει να είναι υψηλότερος από τον μέσο όρο των ιριών καλύτερων και τα επιτόκια. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια, τα οποία δυστυχώς δεν έχουμε ακόμα στην Ελλάδα. Σας ευχαριστώ πολύ.

Συντονιστής: Να'την λοιπόν η έκπληξη, ήρθε στο τέλος από την κυρία Ξαφά με μια άψογη τεχνοκρατική ανάλυση των λεπτομερειών που θα μας οδηγήσουν στην δική μας εκδοχή της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, μέχρι το τέλος του αιώνα. Ιδιαίτερα το θέμα των μεσοπρόθεσμων επιτοκίων και το θέμα της αδιαφάνειας των δαπανών. Θα ήθελα να τα έχετε στο μυαλό σας κατά την διάρκεια του διαλείμματος, γιατί ήταν πάρα πολύ σημαντικά τα δύο αυτά ζητήματα. Σας ευχαριστώ για την υπομονή σας